

УДК 336.279

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «БАНКРУТСТВО»

*Берест М.М., старший викладач,
Тимошенко А.П., студентка (ХНЕУ)*

В статті міститься критичний аналіз, систематизація та узагальнення існуючих підходів щодо визначення сутності поняття банкрутства. Дається характеристика визначень та термінів, що віддзеркалюють сутність банкрутства як економічної категорії.

Ключові слова: банкрутство, неспроможність, аналіз, криза, закон, фінансові відносини, зобов'язання.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Однією зі споконвічних проблем будь-якої економічної системи є наявність підприємств, функціонування яких обтяжене надмірними боргами, внаслідок чого виникає нездатність боржника погасити свої зобов'язання перед кредиторами. Такі господарюючі суб'єкти є потенційними банкрутами, що для вітчизняної економіки є відносно новим поняттям. Сьогодні проблема банкрутства в Україні актуальна як ніколи у зв'язку з загостренням фінансової кризи, яка спостерігається в нашій країні на протязі останніх років та ускладнюється негативним зовнішнім впливом кризових явищ з боку світової економіки. Таким чином, виникає потреба детального вивчення та аналізу сутності такого явища, як банкрутство, оскільки більшість питань стосовно нього з теоретичної точки зору в сучасній вітчизняній літературі недостатньо обґрунтовані та опрацьовані. Це викликає необхідність дослідження змісту даної категорії передусім на понятійному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день в науковій літературі існує досить багато різноманітних поглядів щодо визначення сутності поняття банкрутства, але не існує єдиного підходу до його трактування, крім того, відсутня певна систематизація даних підходів, оскільки при визначенні поняття банкрутства авторами використовуються різні змістовні терміни, такі як «неспроможність боржника», «непогашення зобов'язань», «неплатоспроможність», «кризовий стан» та ін. Різноманітні трактування терміну «банкрутство» надавались у працях таких вчених, як Андрущак Є.М. [2], Бланк І.А. [3], Возіянова Н.Ю. [4], Лігоненко Л.О. [6], Лосева М.С. [7], Ляшенко Г. М. [8], Сайфулін Р.С. [13], Ситник Л.С. [10], Терещенко О.О. [11], Третяк О. [12], Шеремет А.Д. [13] та інші.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових праць та вагомість проведених

досліджень, в цілому в українській науковій літературі не існує єдиного підходу до трактування терміну банкрутства. Ряд методологічних та прикладних питань щодо визначення даного поняття мають різний ступінь розробки та потребують свого вирішення.

Метою даного дослідження є уточнення та конкретизація змісту поняття «банкрутство», а також систематизація існуючих підходів щодо визначення його сутності на основі урахування тенденцій розвитку економіки України.

Слід відзначити, що визначення поняття банкрутства важливе не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору, оскільки з'ясування сутності цієї категорії необхідне для коректного застосування законодавства у процесі визнання суб'єкта господарювання банкрутом, а також для аналітиків - з метою прогнозування ймовірності банкрутства та адекватного відображення господарських операцій в процесі ліквідації господарюючого суб'єкта.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів дослідження. Оскільки українські підприємства діють в основному у правовому полі України, то перш за все необхідно розглянути законодавчі аспекти визначення даного поняття. Так, згідно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1], банкрутство - це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Як бачимо, українське законодавство базується на європейському підході і практично ототожнює процедуру банкрутства з ліквідаційними процесами. Таким чином, виходячи з законодавчо закріпленого визначення даного поняття, можна зробити висновок, що в Україні в якості змісту поняття банкрутства законодавці бачать в першу чергу застосування ліквідаційної процедури.

Аналіз літературних джерел з проблематики антикризового управління дозволив визначити наступне. Так, на думку О.О. Терещенка [11], банкрутство – це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.

Тієї ж думки дотримується О. Третяк, яка розглядає банкрутство як наслідок неплатоспроможності суб'єкта: «банкрутство – це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі нездатність юридичної особи – суб'єкту підприємницької діяльності задовольнити вимоги своїх кредиторів у встановлений для цього строк» [12]. Як бачимо, вищезазначеними вченими за основу визначення банкрутства було використано таке поняття, як «неспроможність».

Схожу думку також має Є.М. Андрушак [2]: банкрутство – це визнане судовими органами незадовільне господарське становище фізичної чи юридичної особи, ознакою якого є припинення розрахунків за зобов'язаннями через нестачу активів у ліквідній формі. Слід відмітити, що ключовим словом у цьому визначенні є «розрахунки», яке використовується на зміну «платежів», оскільки на думку Є.М. Андрушак, різноманіття господарських та фінансових відносин передбачає велику кількість форм виконання зобов'язань. Даний підхід теж цілком має право на існування, оскільки дає чіткий критерій щодо визнання суб'єкта банкрутом – його неплатоспроможність.

І.А. Бланк [3] розглядає банкрутство як встановлену в судовому порядку фінансову неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги, та виконати зобов'язання перед бюджетом.

Схожу позицію займають А.Д. Шеремет та Р.С. Сайфулін, які під банкрутством підприємства розуміють неспроможність підприємства фінансувати поточну операційну діяльність і погасити термінові зобов'язання [13]. На нашу думку, зазначене визначення ближче до неплатоспроможності підприємства, оскільки банкрутство може констатувати лише рішення суду, а це у даному визначенні не уточнено.

На думку Л.С. Ситник, банкрутство - це зафіксована юридично точка в життєвому циклі підприємства, що означає неможливість ведення фінансово-господарської діяльності з невід'ємним прибутком як самостійним господарюючим суб'єктом [10]. Ключовим в даному визначенні є слово «точка в життєвому циклі», тобто автор розглядає банкрутство як невід'ємний елемент в життєвому циклі будь-якого підприємства.

Своє трактування поняття «банкрутство» також запропонував О.Л. Пластун, який стверджує, що банкрутство підприємства – це підсумковий

результат глибокої фінансової кризи, що унеможливорює нормальну діяльність підприємства та робить його неплатоспроможним [9]. Як бачимо, автор приділяє значну увагу такій категорії як криза, і вбачає саме її основною причиною виникнення банкрутства на підприємстві.

Досить розповсюдженою є точка зору, що банкрутство – це результат прорахунків підприємства під час дій у конкурентному ринковому середовищі. Так, на думку Г. Ляшенко [8], банкрутство в умовах ринкової економіки є наслідком незадовільного управління підприємством, нехтування впливу різноманітних факторів мікро- і макросередовища, а тому його правомірно розглядати як плату за економічну свободу у виборі напряму господарської діяльності, ринків збуту, у ціноутворенні, найманні робочої сили. Тобто воно є закономірністю розвитку підприємства на мікрорівні та формою підтримання конкурентоспроможності галузі. Отже, трактування банкрутства як результату прорахунків підприємства та жорсткої конкуренції є цілком аргументованим і логічним з точки зору класичної економічної теорії, тому ігнорувати дані погляди вважаємо недоцільним.

Схожих поглядів дотримуються В.П. Петренко та М.С. Лосєва: «в умовах ринкового середовища банкрутство – це плата за свободу вибору системою менеджменту підприємства стратегії і тактики його поведінки на ринку, розплата за управлінські помилки у стратегічному плануванні, хибні цілі і прийняті для їх досягнення рішення, наслідком чого повинно бути невідворотне включення механізму фінансового банкрутства – розорення боржника кредиторами» [7].

Слід відмітити, що Н.А. Голощапов [5] трактує банкрутство підприємства як неспроможність боржника платити за своїми зобов'язаннями, повернути борги в зв'язку із відсутністю у нього грошових коштів для сплати. В цьому визначенні, на думку деяких авторів, незрозумілий вислів «відсутність грошових коштів». Якщо дослідник має на увазі відсутність грошових коштів, то це може бути тимчасовим явищем, яке не обов'язково призводить до банкрутства.

Узагальнені результати аналізу сутності поняття банкрутства наведено в табл. 1.

Висновки даного дослідження і перспективи подальших робіт у цьому напрямку. Таким чином, в результаті проведеного комплексного дослідження можна зробити висновок, що поняття банкрутства є дуже багатограним та неоднозначним, кожне з розглянутих визначень має право на життя, оскільки висвітлює ті чи інші його аспекти.

Результати дослідження визначень поняття «банкрутство»

№ п/п	Джерела	Визначення поняття	Ключовий термін
1	2	3	4
1.	Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1]	Банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.	Неспроможність
2.	Є.М. Андрущак [2]	Банкрутство – це визнане судовими органами незадовільне господарське становище фізичної чи юридичної особи, ознакою якого є припинення розрахунків за зобов'язаннями через нестачу активів у ліквідній формі	Незадовільне становище
3.	І.А. Бланк [3]	Встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги, та виконати зобов'язання перед бюджетом	Неспроможність
4.	Н.Ю. Возіянова [4]	Банкрутство – це міра економічної і юридичної відповідальності за стан, що характеризується перевищенням заборгованості над вартістю майна боржника, яке установлюється відповідно до законодавства.	Міра відповідальності
5.	Н.А. Голощاپов [5]	Неспроможність боржника платити за своїми зобов'язаннями, повернути борги в зв'язку із відсутністю грошових коштів для оплати.	Неспроможність
6.	Г. Ляшенко [8]	Банкрутство є наслідком незадовільного управління підприємством, нехтування впливу різноманітних факторів мікро- і макросередовища, тобто є закономірністю розвитку підприємства на мікрорівні та формою підтримання конкурентоспроможності галузі	Наслідок незадовільного управління
7.	О.Л. Пластун [9]	Підсумковий результат глибокої фінансової кризи, що унеможливорює нормальну діяльність підприємства та робить його неплатоспроможним	Результат кризи
8.	Л.С. Ситник [10]	Зафіксована юридично точка в життєвому циклі підприємства, що означає неможливість ведення фінансово-господарської діяльності з невід'ємним прибутком як самостійним господарюючим суб'єктом	Точка в життєвому циклі підприємства
9.	О.О. Терещенко [11]	Банкрутство – це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом	Неспроможність
10.	А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін [13]	Неспроможність підприємства фінансувати поточну операційну діяльність і погасити термінові зобов'язання	Неспроможність

Відзначимо, що ключовим моментом у визначенні поняття банкрутства на думку більшості авторів є термін «неспроможність», тобто банкрутство переважно розглядається авторами як неможливість виконання зобов'язань підприємством. Також слід відзначити, що банкрутство повинно бути визнаним юридично – це також підкреслюється переважно більшістю дослідників. Існуючі відмінності в трактуваннях даного поняття в основному можна пояснити тим, що науковці розглядають по суті один процес (банкрутство), але різні його стадії. Частина з них більшу увагу привертають до першопричин (результат дії ринкових механізмів), інші – на результативні ознаки (наслідок неплатоспроможності). Дещо остеронь стоїть трактування банкрутства як методу нечесної конкурентної боротьби. Дане визначення відрізняються від переважної більшості

трактувань, оскільки не конкретизує економічний зміст банкрутства, а розглядає його лише як інструмент перерозподілу власності. Таким чином, можемо конкретизувати зміст категорії "банкрутство" як визнану судом неспроможність господарюючого суб'єкта виконувати свої зобов'язання та продовжувати підприємницьку діяльність внаслідок її економічної неефективності, що є негативним наслідком кризи, призводить до порушення фінансових відносин і ставить під загрозу подальше існування підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 30 червня 1999 року // Відомості ВРУ. – 2000. - № 42-43.

2. Андрушак Є.М. Удосконалення інституту банкрутства // Фінанси України. – 2001. - № 9. – С. 29-37.
3. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. Т2. - К.: Ника-Центр, 1999. – 512 с. - (Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вып. 3).
4. Возіянова Н.Ю. Проблеми становлення та діагностики банкрутства в Україні // Торгівля і ринок України. Тематичний збірник наукових праць з проблем торгівлі і громадського харчування. – Донецьк: ТОВ «Лебідь», 1997. – С. 131 – 133.
5. Голошапов Н.А. Словарь-справочник аудитора / Под ред. В.И. Осипова – М.: «Экзамен», 1999. – 384 с.
6. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій. – К: КНТЕУ. – 2001. – 580 с.
7. Лосєва М.С., Ревтюк Є.А., Петренко В.П. Процедура банкрутства – ефективний важіль примусового удосконалення систем управління суб'єктами господарювання // Регіональні перспективи (Полтава). – 2000. - № 2. – С. 200-201.
8. Ляшенко Г. Банкрутство в системі державного регулювання // Науковий вісник. – 1999. - № 1. – С. 103-108.
9. Пластун О.Л. Визначення сутності поняття «банкрутство» в сучасній науковій літературі // Вісник ЖДТУ. – 2005. - № 2. – С. 256-261.
10. Ситник Л.С. Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.02.03 / НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2002. – 32 с.
11. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.
12. Третяк О. Про проблему банкрутства підприємств // Економіка України. – 2000. - № 2. – С. 46-50.
13. Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С. Финансы предприятий. – М.: ИНФРА-М. – 1999. – 343с.

Аннотація. В статтю проведено критический аналіз, систематизація і обобщення існуючих підходів к определению сущности понятия "банкрутство". Представлена характеристика определений и терминов, раскрывающих сущность банкротства как экономической категории.

Ключевые слова: банкрутство, неплатежеспособность, анализ, кризис, закон, финансовые отношения, обязательства.

Summary. The analysis of literary sources about essence of concept "bankruptcy" in modern scientific literature has been conducted and his maintenance has been specified in the article. The attempt of their systematization and destroying of complex determination has done.

Keywords: bankruptcy, insolvency, analysis, crisis, law, financial relationship.

*Рецензент д.е.н., професор ХНЕУ Раєвнева О.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Полякова О.М.*

УДК 339.13

ЗМІСТ І СТРУКТУРА РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ТА ПОСЛУГ

Великородна Д. В., викладач (ХНЕУ)

В статті уточнено визначення інформаційного ринку, проаналізована його структура та структура ринку інформаційних продуктів та послуг України.

Ключові слова: інформаційний ринок, ринок інформаційних продуктів та послуг, інформаційний продукт, інформаційна послуга, інформаційний ресурс.

Постановка проблеми. Підвищення ролі і значення інформації в суспільному житті викликало необхідність виділення інформаційної діяльності в самостійну область та призвело до формування змін в структурі інформаційного ринку. Результатом такого виду діяльності є поява